

МЕДИЧНІ ЗАКЛАДИ ТА ІМЕНА ЇХ СПОДВИЖНИКІВ У НЕРУХОМИХ ПАМ'ЯТКАХ М. ЖИТОМИРА

Збереження культурної спадщини, значну частину якої становлять нерухомі пам'ятки історії, є важливим напрямом державної політики України в сфері культури. Чільне місце в їхньому переліку належить пам'яткам історії науки, освіти, медицини, різних галузей мистецтва.

Перші відомості про організацію медичної справи на Україні сягають часів Київської Русі. Хворі зверталися по допомогу до «ліковців» (лікарів-емпіриків) в особі костоправів, цирульників, бабок-повитух, «зелійників» (знавців лікувальних властивостей трав). З прийняттям християнства при храмах створювались притулки для сиріт, бродяг, інвалідів та хворих, в яких священики молитвами очищали душу і в такий спосіб полегшували тілесні страждання прихожан.

Після Берестейської церковної унії в Житомирі при католицькому жіночому монастирі у 1776 р. шарітками ордена св. Вікентія було відкрито шпиталь сестер милосердя. Це був перший медичний заклад Волині, що виник на громадських засадах. Він мав вигляд триповерхової кам'яної споруди. Від його зруйнованого у 1943 р. зберігся лише перший поверх і в такому вигляді функціонує й понині. З приєднанням Правобережної України до складу Росії тут розпочато лікування офіцерів і нижчих чинів частин Житомирського гарнізону. З 1842 р. (вул. Феценка-Чопівського, 22) на базі цієї лікарні засновано військовий шпиталь. Побудовано три дерев'яні і один цегляний будинки. У 1914–1917 рр. працював на потреби війни. В ці роки тут служив хірургом Д.А.Конопльов, який створив апарат і вперше в світовій практиці застосував переливання крові в польових умовах. З 1920 р. – державний медичний заклад. У 1941 р. шпиталь евакуйовано на Схід, а на його базі три евакогоспіталі відправлено в район бойових дій. У 1944 р. шпиталь було повернуто до Житомира. З 2005 р. він знаходиться у підпорядкуванні Міністерства оборони України [1].

У 1827–1840 рр. споруджено стаціонарні корпуси Волинської губернської лікарні (нині – ТМО № 1 м. Житомира). Пам'яткознавчу цінність в ній становлять 9 лікарняних корпусів (вул. Велика Бердичівська, 70), поліклініка № 1 (вул. Велика Бердичівська, 32), поліклініка № 2 (майдан Польовий, 2) [2, с. 70, 79, 84, 107, 116, 125].

У 1895 р. введено в дію Волинську лікарню Червоного Хреста (нині – Житомирська обласна клінічна лікарня ім. О.Ф. Гербачевського). Для лікарні, що обіймає квартал вулиць Червоного Хреста – Феценка-Чопівського – Шевченка – Пушкінська) пам'ятками історії є чотири лікарняних, централізованої клініко-діагностичної лабораторії, клініко-діагностичної поліклініки корпуси, окреме приміщення адміністративних служб з конференц-залами, бібліотекою для здійснення науково-практичних дослідів з наступним їх обговоренням на різних конференціях та семінарах [3, с. 345 - 349].

Серед нерухомих пам'яток медичних закладів м. Житомира чільне місце посідає Водо- електро- світло лікарня (вул. Петровського, 5). Заснована в 1911 р. приватним лікарем С. Лешкевичем для лікування внутрішніх, нервових та хвороб обміну речовин. До наших днів зберігся її первісний одноповерховий, цегляний, на кам'яному фундаменті будинок, в 12-ти кімнатах якого продовжують функціонувати процедурні кабінети, водяне відділення, два зали лікувальної фізкультури. У повоєнні роки лікарня вже мала три корпуси й набула статусу Всесоюзної. Це одна з небагатьох лікарень, яка, маючи три власні свердловини з місцевого родону в

113–160 еманів, в лікувальному арсеналі використовує (крім родонових) також хвойні, морські, скипидарні, йодобромні ванни, цілющі грязі одеського Куяльника, парафіно-озокеритове лікування, масаж, лазерну та магнітну терапію [4, арк. 30–31].

З часу заснування ці установи переросли в багатoproфільні медичні заклади, становлять комплекси взаємопов'язаних між собою будівель, одні з яких працюють з часу створення, інші – відкрито пізніше. Усі вони є нерухомими пам'ятками історії розвитку медичної служби Житомирської області. Сумлінна праця в цих закладах відданих своїй справі медичних працівників позначена іменами вітчизняного й світового ґатунку. В обласному центрі зберігаються пам'ятні місця, пов'язані з їх життям та творчістю.

В ансамблі споруд 1-ї Житомирської чоловічої гімназії (вул. Велика Бердичівська, 42) (нині – корпус їдальні Житомирського державного університету імені Івана Франка та однієї з філій «Приватбанку») проживав Василь Леонідович Омелянський (1867–1928). В майбутньому вітчизняний вчений-мікробіолог, член-кореспондент (1916), академік (1923) АН СРСР, почесний член ряду зарубіжних АН. У 1886 р. закінчив 1-у Житомирську чоловічу гімназію, в 1892 р. – Петербурзький університет. Автор першого вітчизняного посібника «Основи загальної мікробіології». Значна кількість його наукових праць присвячена дослідженню мікробів у сполуках речовин вуглецю та азоту [5].

На Смолянському приміському кладовищі (вул. Селецька, 16) поховано засновника офтальмологічної служби на Житомирщині Сергія (Саркіса) Михайловича Тер-Арутюнянца (1880–1957). На могилі встановлено триступеневий обеліск полірованого габро, з викарбованими на ньому зображенням хреста й меморіальним написом: «Заслуженный врач УССР Тер-Арутюнянц Сергей Михайлович. 1880–1957 гг.» Він народився у Вірменії. У 1907 р. закінчив медичний факультет Київського університету св. Володимира (нині – Київський національний університет Тараса Шевченка). Розпочав лікарську діяльність в очній клініці університету. З 1912 р. – головний лікар очної лікарні в м. Житомирі, побудованої на кошти князя В.В. Волконського та його сестри графині Н.В. Толстої (нині – Житомирська міська дитяча лікарня по вул. Шевченка), яку очолював до кінця років свого життя [6, с. 132]. У 1945–1957 рр. працював водночас і на посаді завідуючого очним відділенням 1-ї Житомирської міської лікарні. Завдяки його зусиллям обидва медичні заклади стали осередком розвитку офтальмологічної служби Волинської губернії, згодом – Житомирської області. Тут проводилися складні операції з вилучення халазіона, видалення птерігіума та внутрішнього очного стороннього тіла, розтин абцецу повік, іфідентомії хворих з більмами, зняття катаракти, видалення слізного мішка, очного яблука тощо. Багато уваги приділяв боротьбі з трахомою, гонобленореєю у дорослих та новонароджених. З його ініціативи в Житомирі вперше було організовано профілактичний огляд населення, дотримання санітарно-гігієнічних умов за місцем проживання населення та на виробництві, налагоджено регулярний прийом хворих [7].

В Житомирі по вул. Великій Бердичівській, 70 (нині – один з корпусів 1-ї міської лікарні, в якому розміщено пологове, два хірургічних та відділення інтенсивної терапії) в 1944–1950 рр. працював доктор медичних наук, професор Юрій Юрійович Вороний (1895–1965). Він першим у світі в 1933 р. здійснив операцію з трансплантації нирки людини. Працюючи спочатку завідуючим хірургічного відділення 1-ї Житомирської міської лікарні (1944–1947 рр.), пізніше – урологічним відділенням Житомирської обласної лікарні (1948–1950 рр.), здійснював складні нефрологічні операції. У 1950–1953 рр. працював в Інституті експериментальної медицини (м.Київ), 1953–1960 рр. – Київському НДІ гематології та трансфузії АМН України [8].

У скрижах світової медичної практики навечно вкарбовано ім'я Заслуженого лікаря УРСР (1945), Героя Соціалістичної Праці (1969) Олександра Федоровича Гербачевського (1884–1979). Народився в с.Горбовому Холмської (нині – Польща) губернії, у сім'ї православного священика. У 1906 р. закінчив Варшавську семінарію; 1907–1912 рр. – студент медичного факультету Київського університету св. Володимира; 1913 р. – ординатор при університетській хірургічній клініці у відомого хірурга М.Волковича. У 1914–1915 рр. – хірург 3-го запасного шпиталю Південно-Західного фронту. У 1916–1918 рр. – зав. хірургічним відділенням 217-го польового шпиталю для поранених. У 1918–1921 рр. – ст. ординатор лазарету та хірургічної лікарні збройного заводу Тульського укріпрайону. У 1921–1922 рр. – зав. хірургічним відділенням 2-ї міської лікарні м. Житомира. У 1923 р. очолив хірургічне відділення та рентгенологічну станцію лікарні Червоного Хреста. За його ініціативи відкрито губернський тубдиспансер. З 1924 р. її головний лікар. У 1928 р. його нагороджено науковим відрядженням до Німеччини, де стажувався у відомих хірургів Біра і Зауербруха. В подарунок отримав рентгенівський апарат, який таємно зберіг під час війни і згодом використав виїздною консультативною поліклінікою. У 1941–1945 рр. працював зав. хірургічним відділенням 1-ї Житомирської міської лікарні. Тут створив підпільну групу, надавав медичну допомогу військовополоненим табору смерті на Богунії, підтримував зв'язки з партизанським загonom ім. М.Щорса А. Цендровського, видавав фіктивні довідки про неприцездатність приречених до вивозу на примусові роботи до Німеччини. У 1944 р. народним методом організував відбудову обласної лікарні. У 1945 р. виконував обов'язки зав. обласним відділом охорони здоров'я, з червня 1945 р. очолив обласну лікарню і на цій посаді працював до 1972 р. Отримав звання «Заслужений лікар УРСР» (1945) [9, арк. 1–22]. Одним з перших в Україні запровадив операції на легенях, серці, органах грудної клітини. Розробив нові методи в нейрохірургії, травматології, урології, реанімації тощо. Зробив вагомий внесок у впровадження методу диспантації. З його ініціативи запроваджено роботу по виявленню й оздоровленню дітей із враженими й набутими вадами, диспансерного нагляду і оздоровлення хворих на кістково-суглобний туберкульоз, остеомієліт, хронічну хірургічну патологію. Зміцнив матеріальну базу лікарні, завдяки чому було побудовано чотири лікувальні корпуси, в яких функціонували 16 спеціалізованих центрів, 20 відділень, операційний блок, організаційно-методичний відділ, централізована клініко-діагностична лабораторія, профілактично-консультативна поліклініка. У 1969 р. йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці [10]. Брав активну участь у громадській роботі. У 1949 р. став головою обласного наукового Товариства хірургів, неодноразово обирався делегатом загальносоюзних та республіканських з'їздів хірургів. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Трудового Червоного Прапора й Знак Пошани, медаллю «Партизан Вітчизняної війни» 1-го ступеня. У 1991 р. його ім'я присвоєно обласній лікарні, 1996 р. – встановлено обласну премію ім. О.Ф. Гербачевського [3, с. 9 - 10]. 2002 р. на території лікарні встановлено погруддя кованої міді в реалістичній манері хірурга, що готується до операції. Похований на Корбутівському кладовищі. На могилі споруджено пірамідальної форми триступеневий обеліск чорного лабрадориту з портретом хірурга та меморіальним написом: «Герой Социалистического Труда. Заслуженный врач УССР Гербачевский Александр Фёдорович. 30.09.1884 – 03.10.1979».

Література:

1. Державний архів Житомирської області (далі. - Держархів Житомирської обл.), ф. 187, оп. 7, спр. 1283, арк. 5; Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації, ф. 396, оп.1349, спр. 263, арк. 1, 6.
2. Щерба С.П., Кузьмін О.С., Ямковий І.П. На варті здоров'я. До 220-річчя першої Житомирської міської лікарні. – Житомир, 1996. – 142 с.
3. Житомирська обласна клінічна лікарня ім. О. Ф. Гербачевського: до 110-ї річниці заснування / С. П. Щерба [та ін.] ; за ред. С. П. Щерби, А. П. Онопрійчука. – Житомир : Полісся, 2005. – 356 с.
4. Держархів Житомирської обл., ф. 99, оп. 2, спр. 1.
5. Омелянський В. Л. // Українська Радянська енциклопедія. – Т. 2. – К.,1977. – С. 574.
6. Ведомости о деятельности земско-медицинского персонала Волынской губернии за 1912 год. – Житомир,1912.
7. Белоус В. Й., Месяц Н. К. С. М. Тер-Арутюнянц – основатель глазной службы на Житомирщине / В. Й. Белоус, Н. К. Месяц // Офтальмологический журнал, 1984, № 1. – С. 63–64.
8. Мирский М. Б. Советский хирург Ю. Ю. Вороной – пионер по трансплантации трупной почки в клиниках / М. Б. Мирский // Клиническая хирургия. – 1973. – №5. – С. 76–81.
9. Держархів Житомирської обл., ф. 4915, оп. 1, спр. 4.
10. Слободенюк О.М. Гербачевський Олександр Федорович / О.М.Слободенюк // Трудові зірки Полісся. Нариси про Героїв Соціалістичної Праці та повних кавалерів ордена Трудової Слави Житомирщини. – Житомир, 2000 – С. 65–69.